

Flankerend landbouwbeleid in het Sigmoplan

Vooraf

Vlaanderen moet beter beschermd worden tegen overstromingen uit de Zeeschelde. Dat is vandaag al een noodzaak, maar wordt in de toekomst nog urgenter. Dat komt doordat de klimaatverandering de zeespiegel doet stijgen, en bovendien meer en heviger regenbuien tot gevolg zal hebben. Tegelijk heeft Vlaanderen de internationale verplichting om mee te werken aan de realisatie van Natura 2000, het Europese netwerk van natuurgebieden. Daarom heeft de Vlaamse overheid in 2005 en 2006 het geactualiseerde Sigmaphan goedgekeurd. Met dat plan worden veiligheid en natuurontwikkeling op een vindingrijke manier met elkaar gecombineerd.

Het Sigmaphan heeft een impact op de landbouw, want voor een efficiënte

overstromingsbeveiliging zijn vooral vlakke en laaggelegen gronden in de valleien van de rivier van nut. Daarom heeft de Vlaamse overheid het flankerende landbouwbeleid in het leven geroepen. Ze wil daarmee getroffen landbouwers begeleiden en compenseren, om de gevolgen van het Sigmaphan te verzachten. De flankerende maatregelen worden opgesteld door de Thematische Werkgroep Landbouw.

Deze brochure geeft uitleg bij het flankerende landbouwbeleid van het Sigmaphan. Met vragen kun je terecht bij de contactpersonen van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM), Waterwegen en Zeekanaal NV (W&Z) en het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). **Hun contactgegevens en de samenstelling van de Thematische Werkgroep Landbouw vind je op p. 22-23.**

Colofon

Verantwoordelijke uitgever:

Waterwegen en Zeekanaal NV,
Afdeling Zeeschelde, ir. Wim Dauwe,
Lange Kievitstraat 111-113 bus 44,
2018 Antwerpen

Redactie en lay-out: Pantarein in consortium met Technum en DenS

Druk: Artoos

Depotnummer: D/2014/3241/193

Inhoud

04

Vlaanderen beter beschermen
tegen overstromingen

06

Vorbereidende
landbouwstudies

09

Verwerving van percelen

10

De grondenbank

11

Vergoedingen en toeslagen

14

Gefaseerde uitvoering van
de projecten

15

Schaderegelingen

16

Omvormingsbeheer en
onderhoudscontracten
tijdens de werken

18

Natuurbeheer na de werken

20

De Sigmaprojecten in vogelvlucht

22

Wie is wie?

06

Vorbereidende landbouwstudies

© Wilsa - Yves Adams

11

Vergoedingen en toeslagen

© BStock

18

Natuurbeheer na de werken

© Wilsa - Jeroen Mertens

Vlaanderen beter beschermen tegen overstromingen

Iedereen die woont, werkt en leeft in de buurt van de Schelde en haar zijrivieren, moet beter beschermd worden tegen overstromingen. Dat is het uitgangspunt van het Sigmapijan van de Vlaamse overheid. De kern van dat plan is dat er gebieden worden uitgekozen waar de rivier gecontroleerd overstroomt, zodat ongecontroleerde dijkdoorbraken worden voorkomen en plaatsen waar mensen wonen buiten schot blijven. Tegelijk werkt het Sigmapijan in het kader van Europese natuurrichtlijnen aan het herstel van zeldzame natuur.

De oorsprong van het Sigmapijan

Na de stormvloedramp van 1976, die in de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen zware schade aanrichtte, besliste de overheid dat een betere bescherming tegen overstromingen noodzakelijk is. Die kwam er in de vorm van het Sigmapijan, een grootschalig project dat Vlaanderen moet beveiligen tegen overstromingen vanuit de Zeeschelde en haar zijrivieren.

Het Sigmapijan werd intussen geactualiseerd, zodat het in overeenstemming is met de meest recente wetenschappelijke inzichten. De verwachte klimaatverandering zal het risico op overstromingen nog doen toenemen, zodat meer maatregelen nodig zijn. Ook onze kijk op het waterbeheer evolueerde. Een rivier heeft ruimte nodig om te stromen en te overstromen, en veiligheid kan hand in hand gaan met natuurontwikkeling. Die principes zitten uitdrukkelijk vervat in het geactualiseerde Sigmapijan.

Het Sigmapijan is beslist beleid. De Vlaamse Regering besliste in 2005 en 2006 om het geactualiseerde Sigmapijan uit te voeren op basis van het Meest Wenselijk Alternatief (MWeA). Dat MWeA werd uitgetekend op basis van een maatschappelijke kosten-batenanalyse, een milieueffectenrapport en een landbouwgevoeligheidsanalyse.

Werken aan het overstromingsgebied Grote Vijver in het Sigmapijanproject Dijlemonding (Zennegat, Mechelen)

Het gebied Bergenmeersen (Wichelen) beschermd tijdens de sinterklaasstorm (december 2013) de regio tegen overstromingen.

Pijlers van het geactualiseerde Sigmaplan

Het Sigmaplan werkt aan een duurzame Schelde. Dat betekent dat alle functies van de rivier zich evenwichtig kunnen ontwikkelen. **Bescherming tegen overstromingen** is het hoofddoel van het Sigmaplan. Dat is vandaag nodig, maar in de toekomst nog veel meer. Door de klimaatverandering zijn gevaarlijke hoogwaterstanden in de getijdenrivieren immers een realiteit, waar we ons maar beter op voorbereiden.

Herstel en ontwikkeling van de **Europees beschermde Schelde-natuur** zijn een andere prioriteit van het Sigmaplan. In de projectgebieden van het Sigmaplan krijgt die zeldzame natuur opnieuw kansen, in overeenstemming met de Europese natuurrichtlijnen. Bovendien wordt ook de **recreatie** op en rond de Schelde uitgebreid. Het Sigmaplan heeft ten slotte oog voor de **economische functies** van het Scheldegebied, zoals scheepvaart, landbouw en plattelandseconomie.

Het Sigmaplan gaat vooruit

In 2012 werd het eerste project van het geactualiseerde Sigmaplan, de ontpoldering van de Potpolder van Lillo, gerealiseerd.

Onder meer tijdens de sinterklaasstorm van december 2013 hebben de eerste overstromingsgebieden, zoals het vorig jaar opgestarte Bergenmeersen, hun nut al ruimschoots bewezen. In tal van andere gebieden zijn de werken aan de gang en worden op korte termijn nieuwe overstromingsgebieden gerealiseerd, bijvoorbeeld in de projectgebieden Dijlemondong, Vlassenbroek en Wal-Zwijng. Een totaaloverzicht van alle Sigmaprojecten vind je op p. 20.

Het flankerende landbouwbeleid

Om de gevolgen van het Sigmaplan voor de landbouw te beperken riep de Vlaamse Regering het flankerende beleid voor landbouw in het leven. Dat omvat een pakket van maatregelen om de gevolgen van het Sigmaplan voor de landbouwers te verzachten. De leefbaarheid van het landbouwbedrijf staat daarbij centraal.

De flankerende maatregelen zijn opgesteld in samenwerking met landbouwexperts. De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) heeft als taak het flankerende landbouwbeleid uit te voeren en de landbouwers te informeren over de maatregelen en de praktische modaliteiten die voor hen van toepassing zijn.

1. Voorbereidende landbouwstudies

Gebieden zijn geschikt als overstroomingsgebied als ze laaggelegen en dunbevolkt zijn en als ze door hun ligging de veiligheid efficiënt verbeteren. In Vlaanderen is die open ruimte vaak landbouwgebied. Het Sigmaplan werd echter zo opgemaakt dat de meest landbouwintensieve gebieden gespaard zijn. De landbouwgevoeligheidsanalyse voor het hele Sigmaplan leverde belangrijke input om bij het definitief afbakenen van de Sigmagebieden de impact op de landbouwsector te verminderen. In een latere fase wordt per projectgebied ook een landbouweffectenrapport opgesteld. Daaruit kunnen nog specifieke bijkomende maatregelen voortkomen op maat van het projectgebied.

Voor landbouwers die toch grond verliezen door het Sigmaplan, heeft de Vlaamse Regering het flankerende landbouwbeleid in het leven geroepen.

In het Oost-Vlaamse Sigmaproject Bastenackers-Ham – Zeeschelde Gentbrugge-Melle werd op basis van het landbouweffectenrapport (LER) de projectinvulling nog aangepast.

Landbouwgevoelheidsanalyse

Aan de uitvoering van het Sigmaplan ging uitgebreid studiewerk vooraf. Langs de Schelde en haar zijrivieren werd intensief gezocht naar geschikte gebieden om een betere bescherming tegen overstromingen te realiseren. Die gecontroleerde overstromingsgebieden (GOG's) vangen water tijdelijk op en voorkomen zo op een efficiënte manier overstromingen en schade aan landbouw, omwonenden en economie.

Het Sigmaplan draagt ook bij tot de realisatie van Europese natuurdoelstellingen in het kader van Natura 2000. Die natuurdoelstellingen werden toegewezen aan de verschillende projectgebieden.

Om de meest landbouwgevoelige gebieden te bepalen heeft de VLM vervolgens een landbouwgevoelheidsanalyse uitgevoerd. Die bracht de landbouwkundige waarde in kaart van alle landbouwpercelen binnen het MWeA. Zowel de kenmerken van het perceel zelf (bv. bodem, ligging, bemestingsnormen ...) als de kenmerken van het landbouwbedrijf (intensiteit van het bedrijf, leeftijd van de bedrijfsleider ...) werden daarbij in rekening gebracht.

Om de impact van de veiligheids- en natuurdoelstellingen op de landbouw te verminderen, heeft de Vlaamse overheid beslist dat

bepaalde projectgebieden van het Sigmaplan toch landbouwgebied blijven. Een voorbeeld daarvan is het deelgebied Heindonk-Tien Vierendelen, dat deel uitmaakt van het Sigmaproject Dijlemonding. Dat gecontroleerde overstromingsgebied komt alleen bij extreem stormtij onder water te staan, en dat gebeurt maar heel zelden. Daardoor kunnen landbouwers de graslanden en akkers blijven gebruiken.

Landbouweffectenrapporten (LER)

Als de ligging van een Sigmagebied eenmaal vaststaat, maakt de VLM een landbouweffectenrapport (LER) op voor dat gebied. Dat gedetailleerde rapport beschrijft de effecten van het Sigmaplan op de activiteiten van de betrokken landbouwbedrijven. Op basis van productiecijfers en bedrijfsgegevens onderzoeken de experts welke impact de bedrijven en percelen ondervinden van de dijken, overstromingsgebieden en andere geplande ingrepen. Op basis van het LER werd in een aantal gebieden de projectinvulling nog in beperkte mate aangepast. Dat gebeurde bijvoorbeeld in het Sigmaproject Bastenackers-Ham – Zeeschelde Gentbrugge-Melle (zie kader op p. 8). De definitieve projectgrenzen worden vastgelegd in het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (GRUP) voor het gebied, dat goedgekeurd wordt door de Vlaamse Regering.

Project in de kijker

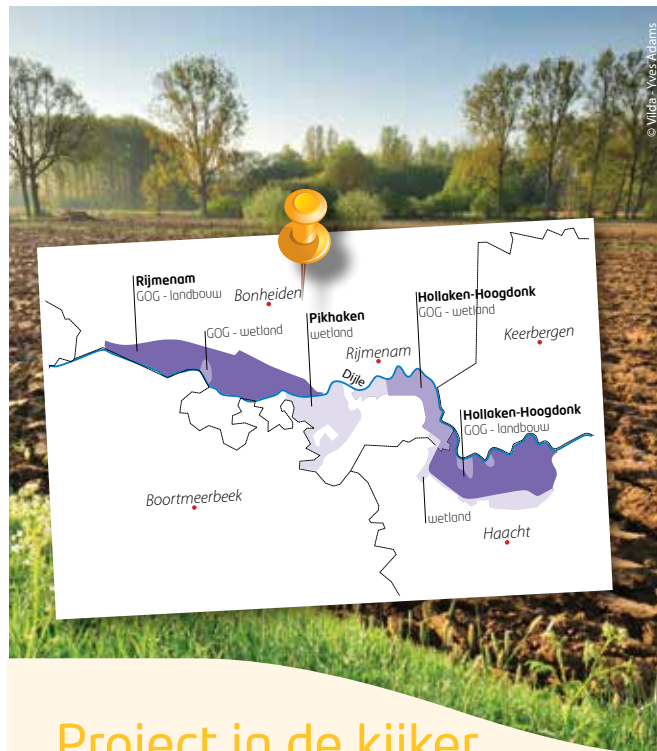
Gebiedsgrenzen gecorrigeerd in Bastenakkers

In het gecontroleerde overstromingsgebied Bastenakkers moet, in overeenstemming met de beslissingen over het Sigmaphan van de Vlaamse Regering (2005 en 2006), de landbouwfunctie behouden blijven. De inrichting van Bastenakkers als gecontroleerd overstromingsgebied mag de landbouw in het gebied dus niet in het gedrang brengen.

Tijdens de opmaak van het landbouweffectenrapport (LER) is samen met de landbouwers onderzocht hoe de impact op hun bedrijven beperkt kon worden. In het noorden van Bastenakkers werden de grenzen enigszins hertekend om enkele cruciale landbouwbedrijven te kunnen sparen.

Het LER wees uit dat het projectgebied Bastenakkers 33 actieve landbouwers telt, die er 118 hectare grond bewerken. Dat is ruim twee derde van de totale oppervlakte. De landbouw bestaat er vooral uit melkveebedrijven, boomkwekerijen en sierteeltbedrijven.

In het noordoosten van het projectgebied zijn enkele tuinbouwbedrijven actief, met (sier)teelten die niet opgewassen zijn tegen overstromingen. Wateroverlast zou dus een zware tol eisen van die bedrijven en hun voortbestaan in gevaar brengen. De grenzen van het projectgebied werden daarom verfijnd, zodat die tuinbouwgronden niet meer in het projectgebied liggen. Om bij overstromingen toch voldoende water te kunnen bergen kon de capaciteit van het overstromingsgebied worden uitgebreid door een bijkomend overstromingsgebied met gereduceerd getij (GOG-GGG) aan te leggen in Ham (Wetteren). Dat is een overstromingsgebied waarin het getij elke dag in beperkte mate binnenstroomt, zodat er zeldzame getijdennatuur ontwikkelt. De aanleg van dat GOG-GGG past ook in de projectinvulling van het Sigmaproject Zeeschelde-Gentbrugge-Melle.

Project in de kijker

Toegankelijke percelen in overstromingsgebieden rond Boven-Dijle

Ook bij de uitwerking van de plannen voor de GOG's Rijmenam en Hollaken-Hoogdonk in het Sigmaproject Bovendijle (Bonheiden en Haacht) werd zoveel mogelijk rekening gehouden met de gevolgen voor de plaatselijke landbouwers. Het behoud van de landbouwpercelen en een vlotte toegang tot de landbouwgronden stonden van bij het begin voorop in het MWeA.

Het Sigmaproject Bovendijle telt twee gecontroleerde overstromingsgebieden (GOG's). Stroomafwaarts van het centrum van Rijmenam, op de rechteroever van de Dijle, ligt het projectgebied GOG Rijmenam. Het gebied kent een halfopen landschap met veel graslanden en wordt vooral door landbouwers gebruikt. Ook in de toekomst kunnen de landbouwers gewoon hun activiteiten voortzetten. Stroomopwaarts van het centrum van Rijmenam, op de linkeroever van de Dijle, wordt Hollaken-Hoogdonk ingericht als GOG. In het gedeelte in Haacht blijft landbouw mogelijk; het deel in Rijmenam wordt ingericht op maat van de natuur.

In beide GOG's komt op twee plaatsen een weg over de ringdijk. Die sluit telkens aan op de belangrijkste toegangsweg tot de percelen. In het GOG Rijmenam komt een nieuwe landbouwweg, parallel aan de ringdijk. In het GOG Hollaken-Hoogdonk blijft de bestaande landbouwweg door het overstromingsgebied behouden. Er komt een extra weg over de ringdijk, in het verlengde van de dreef ten noorden van het Hollakenbos. Zo is ook de toegang tot de centrale percelen verzekerd.

2. Verwerving van percelen

Bij bepaalde inrichtingsvormen van een gebied is landbouw niet langer mogelijk. De Vlaamse overheid moet de gronden dan verwerven om in het projectgebied de voorziene functies (veiligheid, getijdennatuur, wetland) te kunnen realiseren. Het flankerende landbouwbeleid voorziet in dit kader in een aantal maatregelen.

Om de veiligheids- en natuurdoelstellingen van het MWeA te kunnen realiseren, zijn grondverwervingen noodzakelijk. De grondverwervingen worden geregeld via een aantal overeenkomsten tussen W&Z, het ANB en de VLM. In totaal werd eind 2010 voor ongeveer 581 hectare aan terreinen de verwervingsprocedure opgestart, voor de eerste uitvoeringsfase van het Sigmaplan. Ook voor de toekomstige uitvoeringsfasen zullen nog gronden onteigend worden.

Verwerving in het projectgebied

Tijdens alle fasen van verwerving begeleidt het Aankoopcomité W&Z en het ANB bij de onderhandelingen met eigenaars. In de mate van het mogelijke worden gedwongen onteigeningen vermeden. Om gronden binnen het projectgebied te verwerven kan

het voorkeepsrecht worden toegepast of wordt naar minnelijke aankoop gestreefd.

Van zodra de minister echter een onteigeningsplan goedkeurt, gebeurt de verwerving volgens een onteigeningsprocedure die opgevolgd wordt door het Aankoopcomité. Als de eigenaar de grond niet op een minnelijke manier wil verkopen, zal de procedure voor een gerechtelijke onteigening opgestart worden.

Verwerving in het zoekgebied

Ook buiten het projectgebied, in het zogenaamde zoekgebied (zie p. 10), kan de overheid het voorkeepsrecht toepassen of onroerende goederen op een minnelijke manier verwerven.

De medewerkers van de VLM lichten de verschillende flankerende maatregelen toe.

3. De grondenbank

Specifiek voor het Sigmaphan heeft de Vlaamse overheid een grondenbank opgericht. Die biedt eigenaars en gebruikers de mogelijkheid om een grond die in een projectgebied ligt, te ruilen tegen een andere grond buiten het projectgebied. Op die manier kan een gerechtelijke onteigening vermeden worden en kunnen landbouwers hun bedrijfsvoering voortzetten.

Als de landbouwer actief is in het projectgebied en voldoet aan bepaalde criteria, kan hij zijn gronden ruilen tegen gronden buiten het projectgebied.

Wat is de grondenbank?

De grondenbank heeft als doel gronden te verwerven in de projectgebieden van het Sigmaphan, maar ook in het zoekgebied. Die gronden worden dan eigendom van de Vlaamse overheid, zodat die er overstromings- en natuurgebieden kan inrichten. De grondverwerving gebeurt enerzijds door getroffen beroepslandbouwers (landbouwers die minstens één landbouwgoed in het projectgebied gebruiken) in het projectgebied uit te ruilen, of anderzijds door gronden in der minne aan te kopen, met extra financiële stimuli. De VLM beheert de grondenbank van het Sigmaphan en staat in voor de uitbetaling van de financiële stimuli aan eigenaars en gebruikers.

Uitruilen van getroffen landbouwers in het projectgebied

Als de landbouwer actief is in het projectgebied en voldoet aan bepaalde criteria, kan hij zijn gronden ruilen tegen gronden buiten het projectgebied. De grondruil verloopt vrijwillig: zowel de

eigenaar van de grond als de landbouwer moet ermee akkoord gaan. Om gronden te kunnen aanbieden moet de grondenbank over een grondvoorraad beschikken. Daartoe koopt ze gronden aan, vooral in de ruimere regio rond de projectgebieden (het zoekgebied), maar ook in de rest van Vlaanderen. Zoals eerder omschreven kunnen die gronden minnelijk worden verworven of kan het voorkoopprecht worden ingezet als instrument om grondvoorraad in de grondenbank te voorzien.

Aankoop van gronden door de grondenbank

Zowel eigenaars van landbouwgronden als eigenaarlandbouwers die hun activiteiten willen stopzetten, kunnen hun grond aan de grondenbank verkopen. De grondenbank verwerft die gronden via minnelijke aankopen: uit de hand of via openbare verkoop. De grondenbank koopt alleen pachtvrije gronden. Als de landbouwgrond verpacht is, tracht de VLM met de pachter een overeenkomst te sluiten voor het beëindigen van de pacht.

4. Vergoedingen en toeslagen

Onder bepaalde voorwaarden kunnen landbouwers een financiële tegemoetkoming krijgen. Dat is het geval als er geen ruilgrond beschikbaar is of als landbouwers hun eigendom of gebruik willen overdragen aan de grondenbank.

Wijkersstimulus

Landbouwers die actief zijn in het projectgebied en die het gebruik van hun gronden in het project- of zoekgebied vrijwillig willen beëindigen, krijgen een wijkersstimulus. Die bedraagt 2000 euro per hectare en komt boven op de eindpachtvergoeding.

Toeslag voor vrijwillig beëindigen gebruik

Landbouwers die niet actief zijn in het projectgebied en vrijwillig het gebruik van hun gronden in het zoekgebied willen beëindigen, krijgen een toeslag. Die toeslag bedraagt 1000 euro per hectare en komt boven op de eindpachtvergoeding.

Eigenaarstoeslag

Eigenaars die in het projectgebied of in het zoekgebied grond verkopen, krijgen het bedrag van de verkoopwaarde van de grond en daarbovenop een eigenaarstoeslag. De verkoopwaarde van landbouwgrond is afhankelijk van allerlei factoren en wordt geschat door het Aankoopcomité. De eigenaarstoeslag bedraagt maximaal 20 procent van de verkoopwaarde. Voorwaarde voor de eigenaarstoeslag in het zoekgebied is wel dat de gebruiker van het perceel ofwel een wijkersstimulus krijgt, ofwel een toeslag om vrijwillig het landbouwgebruik stop te zetten. De eigenaarstoeslag in het projectgebied vervalt als men in een latere fase tot gedwongen onteigening moet overgaan.

Overzicht van de vergoedingen en toeslagen van de Sigmagrondenbank

	Gronden in het projectgebied	Gronden in het zoekgebied, maar buiten het projectgebied
Getroffen beroepslandbouwer* als gebruiker van een landbouwgrond	Eindpachtvergoeding + wijkersstimulus van 2000 euro per hectare	Eindpachtvergoeding + wijkersstimulus van 1000 euro per hectare
Niet-getroffen beroepslandbouwer als gebruiker van een landbouwgrond		Eindpachtvergoeding + toeslag voor het vrijwillig stopzetten van het landbouwgebruik van 1000 euro per hectare
Eigenaar van een landbouwgrond	Geschatte waarde + eigenaarstoeslag van maximaal 20% van de geschatte waarde	Geschatte waarde + eigenaarstoeslag van maximaal 20% van de geschatte waarde

*Landbouwer die minstens één landbouwgoed in het projectgebied gebruikt

Uitstel van betaling

Gebruikers die in het projectgebied het gebruik van hun gronden stopzetten en grond van de grondenbank aankopen buiten het projectgebied, kunnen een beroep doen op uitstel van betaling. Ze betalen de aankoopssom af gespreid over maximaal twintig jaar, tegen een gunstige rentevoet. Onder tussentijdse geldt een schuldvordering op het goed. Als de overeenkomst met de grondenbank wordt stopgezet, neemt de financierende partner van de grondenbank de schuldvordering over. Die formule geldt niet voor eigenaar-gebruikers die uitgeruild worden.

Pachtaanvaardingsvergoeding

Eigenaars die een pachter aanvaarden die door de VLM werd aangeduid, krijgen een pachtaanvaardingsvergoeding. Die bedraagt maximaal 20 procent van de verkoopwaarde van het perceel. Ze geldt zowel voor eigenaars van landbouwgronden buiten het projectgebied als voor eigenaars van pachtvrije landbouwgronden in het projectgebied die worden uitgeruild naar een grond daarbuiten, mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan.

Bedrijfsverplaatsing

Landbouwers in hoofdberoep kunnen een toeslag voor bedrijfsverplaatsing krijgen als ze hun activiteiten stopzetten en op een nieuwe locatie voortzetten. Binnen de Thematische Werkgroep Landbouw hebben experts een standaardwerkwijze opgesteld voor bedrijfsverplaatsingen. Daardoor krijgt de landbouwer een vooruitblik op de procedure en de vergoeding. Landbouwers nemen hiervoor het best persoonlijk contact op met de VLM.

Verwervingsplicht

De eigenaar van een onroerend goed kan in bepaalde situaties eisen dat de Vlaamse overheid het onroerend goed aankoopt. Dat is het geval als de grond ernstig in waarde vermindert of als de leefbaarheid van de bedrijfsvoering ernstig in het gedrang komt als gevolg van een ruimtelijk uitvoeringsplan. In het Sigma-plan treedt de aankoopplicht in werking als het percentage aan areaal dat de landbouwer verliest op bedrijfsniveau groter is dan de vastgestelde grenswaarde, of als het inkomen van de landbouwer onder het vastgestelde referentie-inkomen zakt.

Wanneer worden de stimuli uitbetaald?

De stimuli in het projectgebied worden uitgekeerd in de fase van vrijwillige verkoop. Het gaat om de wijkersstimulus, de toeslag voor het vrijwillig stopzetten van het gebruik en de eigenaarstoeslag. De eigenaarstoeslag in een deelgebied vervalt van zodra het deelgebied voorwerp uitmaakt van een door de minister goedgekeurd onteigeningsbesluit. De stimuli voor de gebruiker en de andere vergoedingen blijven van toepassing tot aan het 'scharniermoment'. Dat scharniermoment wordt per deelgebied objectief vastgelegd, afhankelijk van de vastgestelde timing voor het gebied. Vanaf het 'scharniermoment' worden de toeslagen niet meer betaald. Op dat moment is het deelgebied in een nieuwe fase beland: de minnelijke verwerving via de grondenbank wordt stopgezet en er wordt overgegaan tot gedwongen onteigening van de nog resterende gronden.

Project in de kijker

Grondenbank Vallei van de Grote Nete

In de Vallei van de Grote Nete zijn veel landbouwers actief. De plannen voor het Sigmaproject Vallei van de Grote Nete houden rekening met de gevolgen voor de plaatselijke landbouwers. Voor hen die in de vallei gronden moeten afstaan, zoekt de grondenbank naar ruilgronden.

In de Vallei van de Grote Nete tussen Nijlen en Geel krijgt de rivier opnieuw meer ruimte. De winterbedding wordt hersteld en er worden ook gecontroleerde waterbuffergebieden aangelegd. In een gebied van ruim 1300 hectare zochten W&Z en het ANB naar de meest geschikte locaties voor die gebieden. Het doel: een gebied van 850 hectare inrichten voor specifieke natuurdoelstellingen. Die zoektocht verliep grondig en doordacht, op basis van wetenschappelijke studies, modellen en een landbouweffectenrapport.

Waar mogelijk blijft de landbouw in de Vallei van de Grote Nete behouden. De gecontroleerde waterbuffergebieden in Ter Borgh - de Merode (Westerlo en Herselt) overstroomden eens om de vijf jaar. Aan het bestaande landgebruik wordt niet geraakt; veiligheid en landbouw kunnen er hand in hand gaan. Maar in 'Tussen Hellebrug en Herenbossen' en in het Zammelsbroek zal zich natte natuur ontwikkelen. Dat valt moeilijker te verzoenen met intensieve landbouw.

Een landbouweffectenrapport bracht de gevolgen voor landbouw in kaart: van de 850 hectare is ongeveer 370 hectare in landbouwgebruik en heeft 210 hectare landbouw als bestemming. Veertien landbouwers verliezen 20 procent of meer van hun bedrijfsoppervlakte. Landbouwers die moeten wijken of verlies lijden, kunnen in dat deelgebied rekenen op flankerende maatregelen.

Bij de opmaak van het inrichtingsplan per deelgebied werd ook rekening gehouden met belangrijke landbouwpercelen en huiskavels. De grenzen van het deelgebied 'Tussen Hellebrug en Herenbossen' werden aangepast, zodat belangrijke landbouwpercelen nu buiten het projectgebied liggen. Ook de fasering van de uitvoering van de werken wordt met de landbouwers besproken. Zo kunnen de meesten nog meerdere jaren hun percelen bewerken. In sommige gevallen kan bekeken worden waar landbouwers achteraf kunnen worden ingeschakeld om na de inrichting van de natuurgebieden de schrale graslanden te beheren.

5. Gefaseerde uitvoering van de projecten

Het Sigmoplan verloopt in fasen. De volledige realisatie van het Sigmoplan loopt tot 2030, in overeenstemming met de beslissingen van de Vlaamse Regering over het Sigmoplan (2005 en 2006). Om de vijf jaar starten W&Z en het ANB nieuwe projecten op. In landbouwgevoelige gebieden wordt de natuurinrichting gefaseerd ingevoerd. Zo hebben landbouwers de tijd om hun bedrijfsvoering aan te passen.

Het Sigmoplan in fasen

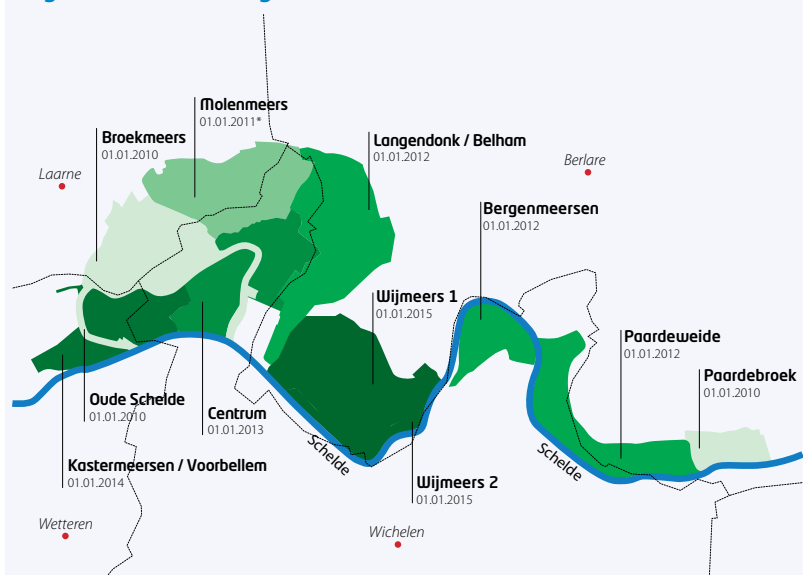
Een eerste reeks Sigmaprojecten – Cluster Kalkense Meersen, de Durmevallei, Vlassenbroek, Wal-Zwijn en Dijlemondong – is volop in uitvoering. Andere projecten, zoals de Vallei van de Grote Nete, Nete en Kleine Nete, Demer, Zeeschelde-Gentbrugge-Melle, Schouselbroek, Oudbroekpolder-Schellandpolder, Dorent, Prosperpolder, Bovendijle en Bastenackers-Ham, worden nu stap voor stap voorbereid. Een volledig overzicht van alle Sigmaprojecten vind je op p. 20.

Natuurinrichting gebeurt gefaseerd

De Vlaamse Regering keurde in 2010 en 2011 de ruimtelijke uitvoeringsplannen definitief goed voor de Cluster Kalkense Meersen, de Durmevallei, Vlassenbroek, Wal-Zwijn en Dijlemondong. Die gebieden krijgen een nieuwe bestemming als natuurgebied, maar niet allemaal tegelijkertijd. In gebieden waar veel landbouwers actief zijn, zoals in de projectgebieden Kalkense Meersen en Durmevallei, verloopt de inrichting van de gebieden in verschillende fasen, en dus ook de verwerving van de gronden. Afhankelijk van de ligging van het gebied treedt de natuurbestemming op een ander moment in werking. Tot dat tijdstip kunnen de landbouwers hun activiteiten voortzetten. In de Cluster Kalkense Meersen is gekozen voor een gefaseerde natuurinrichting.

De kaart toont voor de Cluster Kalkense Meersen wanneer welk deelgebied natuurgebied wordt.

Zo treedt de natuurbestemming in de Kalkense Meersen gefaseerd in werking:

* Molenmeers heeft reeds voor het grootste deel natuur als bestemming. Als timing voor verwerving en omvormingsbeheer wordt fasering in 2011 aangehouden.

6. Schaderegelingen

Bij bepaalde inrichtingsvormen blijft landbouw mogelijk. Toch kan de landbouwer schade lijden die het gevolg is van de inrichting als overstromingsgebied. Om de werkelijk geleden schade op het tijdstip van overstromen te compenseren, wordt een schaderegeling getroffen.

Schadevergoeding bij inkomensverlies

Landbouwers die werken in gebieden die alleen in extreme weersomstandigheden zullen overstromen en waar geen natuurinvulling is gepland, kunnen hun gronden verder blijven gebruiken. Als ze schade lijden door overstromingen, krijgen ze daarvoor een vergoeding. De aanpassing naar meer teelten die wél verzoenbaar zijn met een natte grond, wordt gestimuleerd.

In overleg met de landbouworganisaties worden die schaderegelingen momenteel nog nader uitgewerkt in de Thematische Werkgroep Landbouw. Die schaderegeling is enkel mogelijk als de grond niet verworven is door de overheid.

7. Omvormingsbeheer en onderhoudscontracten tijdens de werken

De inrichting van een wetland op maat van de natuur begint pas als de werken achter de rug zijn. Maar intussen wordt de natuurontwikkeling wel al voorbereid. Met een aangepast beheer of 'omvormingsbeheer' kunnen landbouwers helpen bij de ontwikkeling van waardevolle graslanden. Ook tijdens de fase van werken kan de landbouwer zijn activiteiten voortzetten op de percelen waar nog geen werken gebeuren.

Omvormingsbeheer tijdens de Sigmawerken

In verschillende projectgebieden van het Sigmaplan creëren W&Z en het ANB wetlands. In heel wat gebieden bestaat het uiteindelijke natuurdoel uit natte graslanden die een leefgebied vormen voor zeldzame plantensoorten en/of weidevogels. Vaak wordt daarbij landbouwgrond omgevormd tot natuur. De landbouwers kunnen op hun voormalige landbouwpercelen een specifiek natuurgericht beheer voeren als voorbereiding voor het uiteindelijke natuurbeheer. Dat beheer bestaat uit het 'verschralen' van de gronden door de graslanden te hooien zonder ze te bemesten. Met het afvoeren van het hooi worden ook de voedingsstoffen afgevoerd die de planten uit de bodem opgenomen hebben en neemt de hoeveelheid voedingsstoffen in de bodem jaar na jaar af. Hierdoor ontstaan graslanden die soortenrijker en bloemrijker zijn. De afspraken over het verschralingsbeheer staan beschreven in de omvormingscontracten.

Wat zijn omvormingscontracten?

Landbouwers kunnen dat verschralende maaibeheer uitvoeren. Zij kunnen het hooi dan gebruiken op hun landbouwbedrijf. De landbouwer kan een omvormingscontract afsluiten met het ANB of W&Z voor vijf jaar. Het beheer staat tijdens die periode helemaal in het teken van de verschraling. Daarvoor krijgt de landbouwer een vergoeding.

Het type omvormingscontract op een perceel is afhankelijk van de toekomstige bestemming van dat perceel. De fasering van die omvormingscontracten hangt samen met de verwerving van de gronden zoals bepaald in het GRUP (zie p. 17).

Soorten omvormingsbeheer

Het inrichtingsplan van het projectgebied bepaalt hoe het perceel beheerd wordt.

- Zuiver hooilandbeheer:
 - minimaal tweemaal per jaar maaien op vooraf vastgestelde data;
 - bemesting en bestrijdingsmiddelen zijn verboden;
 - inkomsten voor de landbouwer: vergoeding van 335 euro per hectare per jaar plus de opbrengst (hooi) en eventuele inkomsten uit toeslagrechten.
- Weidevogelbeheer met begrazen (alleen in een deel van het projectgebied Kalkense Meersen):
 - begrazen met een vastgesteld aantal dieren binnen vastgestelde periodes;
 - bemesting en bestrijdingsmiddelen zijn verboden;
 - inkomsten voor de landbouwer: vergoeding van 185 euro per hectare per jaar plus de opbrengst en eventuele inkomsten uit toeslagrechten.
- Weidevogelbeheer met maaien en lichte bemesting uit stalmest (alleen in een deel van het projectgebied Kalkense Meersen):
 - tweemaal per jaar maaien op vooraf vastgestelde data;
 - lichte bemesting is toegelaten, bestrijdingsmiddelen zijn verboden;
 - inkomsten voor de landbouwer: vergoeding van 260 euro per hectare per jaar plus de opbrengst en eventuele inkomsten uit toeslagrechten.

Omvormingsbeheer van wetlands

In zuivere wetlands, die alleen natuurontwikkeling (en niet veiligheid) als functie zullen hebben, start het omvormingsbeheer in het jaar waarin de nulbemesting begint. Op dat moment wordt er niet meer bemest, opdat de natte natuur haar gang kan gaan. Als de landbouwer zijn percelen verkoopt, krijgt hij een omvormingscontract aangeboden. Daarmee kan hij vijf jaar lang het natuurbeheer op zijn vroegere perceel uitvoeren tegen een vergoeding. Pas na die periode worden de gebieden vernat. Dankzij een goede afstemming van de verwerving op de fasering van de natuurontwikkeling in het GRUP start het omvormingsbeheer pas als de landbouwer met strikte mestbeperkingen wordt geconfronteerd.

Voor percelen die de overheid vroeger verwerft dan gepland, biedt het ANB of W&Z de landbouwer een onderhoudscontract aan. Hiermee kan de landbouwer het huidige grondgebruik voor de duur van het contract voortzetten. De beperkingen zijn minimaal; alleen scheuren van bestaand grasland kan niet. Ook is er een eenmalige premie van 250 euro per hectare voor het omzetten van akker naar grasland.

Onderhoudscontracten tijdens de werken

In sommige gebieden zijn er eerst infrastructuurwerken. Het gaat om gebieden die straks veiligheid en natuurherstel combineren: de gecontroleerde overstromingsgebieden met wetland. Tijdens die werkperiode kan de landbouwer – indien de werken dit toelaten – zijn activiteiten voortzetten op de percelen waar nog geen werken gebeuren. Wie dat wil, kan hiervoor overeenkomsten met het ANB of W&Z afsluiten.

Geen landbouwbeperkingen in overstromingsgebied zonder natuurinvulling

Bij gecontroleerde overstromingsgebieden zonder natuurinvulling blijft landbouw mogelijk. Hier worden dus geen extra beperkingen opgelegd aan het landbouwgebruik. Als het overstromingsgebied in werking treedt (bij extreem tij), kan occasionele schade optreden. Voor die gevallen zal een schaderegeling voorzien worden (zie p. 15).

Project in de kijker

Verschralingsbeheer in Bulbierbroek

Bulbierbroek op het grondgebied van Hamme maakt deel uit van het Sigmaproject Durmevallei. Om van dat gebied een wetland te maken wordt een omvormingsbeheer toegepast. De samenwerking met de landbouwers verloopt goed en werpt na drie jaar vruchten af.

Net zoals in nog enkele andere gebieden langs de Durme wordt er in Bulbierbroek geen overstromingsgebied aangelegd. Het gebied vervult enkel een natuurfunctie en krijgt een inrichting met natte natuur die niet onder invloed van het getij staat (wetland).

Soortrijk grasland

De landbouwers zijn in 2011 en 2012 gestart met het omvormingsbeheer. Ze maaien de percelen twee keer per jaar op afgesproken tijdstippen. Sinds 2013 is het resultaat op het terrein te zien. Het grasland heeft een rijkere structuur en is soortenrijker. Er staan meerdere grassoorten; her en der vind je er bijvoorbeeld plukken grote vossenstaart. De pinksterbloem floreert en aan de slootkant groeit echte koekoeksbloem. In het nabijgelegen deelproject Weymeerbroek doet zich hetzelfde fenomeen voor. Drie jaar verschralingsbeheer werpt dus duidelijk zijn vruchten af. Een veelbelovend resultaat voor de ontwikkeling van graslanden in het Sigmaplan.

8. Natuurbeheer na de werken

Landbouwers kunnen een sleutelrol spelen bij de instandhouding van planten- en diersoorten in landbouwgebieden. Dat werk is niet alleen goed voor de biodiversiteit, het levert landbouwers ook een extra hoeveelheid hooi op. Het Sigmoplan schakelt ook na de realisatie landbouwers in om natuurgebieden te beheren.

Na het vijfjarige omvormingsbeheer kunnen landbouwers de gronden, die eigendom zijn van de Vlaamse overheid, onder bepaalde voorwaarden gratis gebruiken. In ruil daarvoor maait of begraast de landbouwer de grond. De landbouwer zet zijn ervaring en vakkennis in voor het beheer van Europees beschermde natuur. De opbrengst van de grond is voor de landbouwer en de natuur krijgt het specifieke beheer dat ze nodig heeft. In de wetlands van het Sigmoplan gaan nieuwe vormen van landbouw dus wonderwel samen met waardevolle natuur. De afspraken hierover worden steeds gemaakt in samenspraak met de beheerder van het gebied.

Door minder te bemesten en meer te maaien ontstaan meer gevarieerde graslanden.

Project in de kijker

Omvormingsbeheer doorstaat de test in Cluster Kalkense Meersen

De Cluster Kalkense Meersen is een groot deelproject van het Sigmaphan. Het is net geen 1000 hectare groot en ligt op het grondgebied van Berlare, Laarne, Wetteren en Wichelen. In dat Sigmaphanproject is het principe van omvormingscontracten nader uitgewerkt en voor het eerst uitgetest. Dat levert een landschappelijke meerwaarde op, met meer gras en minder maïs. Op termijn kunnen de inspanningen van de landbouwers de kruidenrijke graslanden helemaal doen opbloeien.

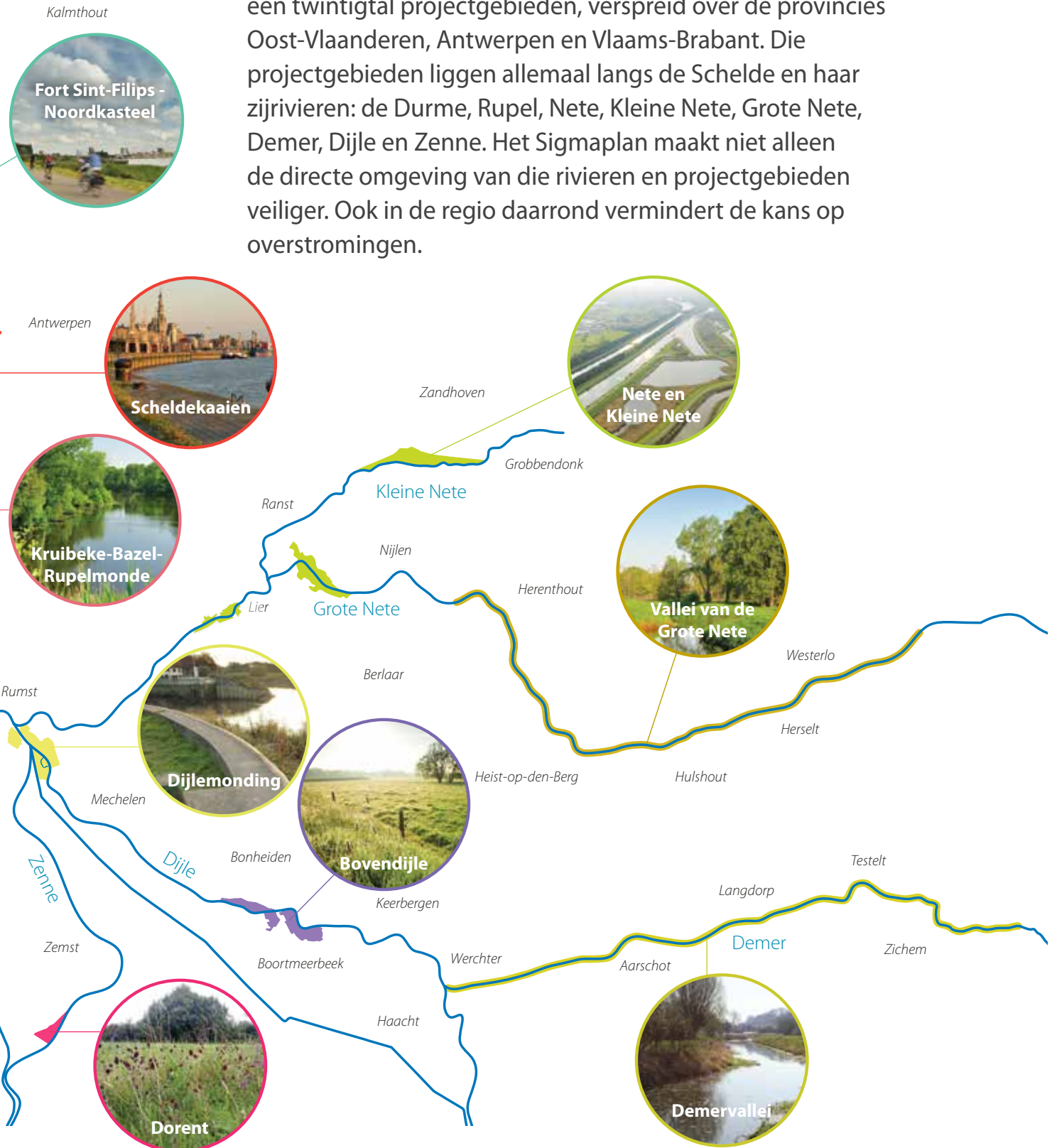
Een deel van de Cluster Kalkense Meersen wordt ingericht als gecontroleerd overstromingsgebied met gereduceerd getij. Daarnaast zijn er deelgebieden die een natuurinvulling krijgen met ontpoldering of wetland. Het projectgebied werd vooral gebruikt door landbouwers. De impact op de landbouw in de regio is dus groot.

In een eerste fase is de perimeter van het projectgebied aangepast. Zo bleven huiskavels van getroffen landbouwers gespaard. Daarnaast werd een nieuwe maatregel toegepast: de omvormingscontracten. Het omvormingsbeheer bestaat vooral uit het maaien van hooilanden. In de deelgebieden Kalkense Meersen en Paardebroek wordt nu al ruim 150 hectare natuur beheerd door landbouwers. Door dat aangepaste beheer kunnen zeldzame planten terugkeren. Intussen hebben de landbouwers tijd om hun bedrijf te reorganiseren.

De Sigmaprojecten in vogelvlucht

De twee eerste uitvoeringsfasen van het Sigmapijnplan omvatten een twintigtal projectgebieden, verspreid over de provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Vlaams-Brabant. Die projectgebieden liggen allemaal langs de Schelde en haar zijrivieren: de Durme, Rupel, Nete, Kleine Nete, Grote Nete, Demer, Dijle en Zenne. Het Sigmapijnplan maakt niet alleen de directe omgeving van die rivieren en projectgebieden veiliger. Ook in de regio daarrond vermindert de kans op overstromingen.

Wie is wie?

Wie is Waterwegen en Zeekanaal NV?

W&Z beheert de waterwegen in het westen en het centrum van Vlaanderen. Als Vlaamse waterwegbeheerder investeert W&Z in een duurzaam en dynamisch beheer van de bevaarbare waterwegen in het werkingsgebied van de vennootschap, inclusief de terreinen die erlangs liggen. Drie kerntaken stelt W&Z hierbij voorop: het stimuleren van transport via het water, een duurzame beveiliging tegen overstromingen, en tot slot de versterking van het multifunctionele karakter van de waterweg, met aandacht voor recreatie, natuurbeleving en wonen langs het water.

W&Z beschouwt zijn missie als een belangrijk maatschappelijk project en voert een modern, vernieuwend en toekomstgericht beleid met als inzet een mobieler, veiliger en groener Vlaanderen.

Contactgegevens:

Carolien Peelaerts

Anna Bijnsgebouw
Lange Kievitstraat 111-113 bus 44
2018 Antwerpen
Tel. 03 224 67 11
carolien.peelaerts@wenz.be
www.wenz.be

Wie is het Agentschap voor Natuur en Bos?

Het ANB is een Vlaams overheidsagentschap dat werkt aan het behoud, de bescherming en de ontwikkeling van natuurgebieden, bossen en parken. Door samenwerking met verschillende partners wordt een groter draagvlak voor natuur gecreëerd. In totaal beheert het ANB 74.000 hectare bos en natuurgebied, waarvan 42.300 hectare aan het ANB toebehoort. In het Sigma-plan zorgt het ANB voor het bereiken van de natuurdoelstellingen, in overeenstemming met de Europese natuurrichtlijnen.

Contactgegevens:

Scheldeproject ANB

Vlaams Administratief Centrum (VAC)
Virginie Lovelinggebouw
Koningin Maria Hendrikaplein 70/73
9000 Gent
Tel. 09 276 20 00
scheldeproject.anb@vlaanderen.be
www.natuureenbos.be

© Wlba - Wes Adams

Wie is de Vlaamse Landmaatschappij?

De VLM beschikt als 'bruggenbouwer in de open ruimte' over een ruime waaier aan instrumenten om de kwaliteit van de open ruimte te verbeteren: ruilverkaveling, natuurinrichting, landinrichting, grondenbanken, beheerovereenkomsten met landbouwers enzovoort.

In grote overheidsprojecten coördineert de VLM het flankerende beleid. Dat beleid is bedoeld om de gevolgen van die overheidsprojecten op de omgeving, omwonenden, landbouwers en andere gebruikers te verzachten. De VLM beheert ook de grondenbank voor het Sigmaplan. De VLM begeleidt landbouwers die vrijwillig gronden willen ruilen of verkopen aan de grondenbank. De leefbaarheid van het landbouwbedrijf staat centraal bij die dienstverlening.

Contactgegevens:

Jan Verboven

VLM Regio West

Virginie Lovelinggebouw
Koningin Maria Hendrikaplein 70 bus 75
9000 Gent
Tel. 09 244 85 00
jan.verboven@vlm.be
www.vlm.be

Koen Trappeniers

VLM Regio Oost

Dirk Boutsgebouw
Diestsepoort 6 bus 74
3000 Leuven
Tel. 016 66 52 00
koen.trappeniers@vlm.be
www.vlm.be

Wat is de Thematische Werkgroep Landbouw?

Onder de koepel van het Sigmaplan werd een Thematische Werkgroep Landbouw ingesteld. In die werkgroep zetelen belangenorganisaties zoals Boerenbond en Algemeen Boerensyndicaat (ABS), de VLM, Natuurpunt, de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling van het departement Landbouw en Visserij, naast W&Z en het ANB als initiatiefnemers van het Sigmaplan.

Wat is het Aankoopcomité?

Onteigening vindt plaats door tussenkomst van een aankoopcomité van onroerende goederen.

Aankoopcomité Mechelen

Zwartzustersvest 24 bus 27
2800 Mechelen
Tel. 02 574 55 80
aank.com.mechelen@minfin.fed.be

Aankoopcomité Gent II

Sint-Lievenslaan 27
9000 Gent
Tel. 02 577 28 00
aank.com.gent2@minfin.fed.be

Waterwegen en Zeekanaal NV
weg van water

Agentschap voor
Natuur en Bos

2 Mers Seas Zeeën

INTERREG IV A

FRANÇE - ENGLAND - VLAANDEREN - NEDERLAND

'Investeren in je toekomst'
Grensoverschrijdend samenwerkingsprogramma
2007-2013 Medegefinancierd door de Europese Unie
(**Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling**)

The banner features a blue background with a white border. On the left, there is a small graphic of a sea with the text '2 Mers Seas Zeeën'. In the center, the text 'INTERREG IV A' is displayed in white, with 'FRANÇE - ENGLAND - VLAANDEREN - NEDERLAND' below it. On the right, the European Union flag is shown. Below the banner, the text 'Investeren in je toekomst' is written in bold, followed by 'Grensoverschrijdend samenwerkingsprogramma', '2007-2013 Medegefinancierd door de Europese Unie', and '(Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling)' in bold.

Medegefinancierd door de Europese Unie
Trans-Europees vervoersnetwerk (TEN-T)

The text is positioned to the right of the European Union flag, which is a small blue square with yellow stars.